

August Lešnik

DIFERENCIACIJA V KPJ POD VPLIVOM »21 POGOJEV KOMINTERNE«

Referat na mednarodnem simpoziju o Leninu, Wuppertal, 15. do 18. marca 1993

19. pogoj za sprejem v KI je bil: »Vse stranke, ki so vključene v Komunistično internacionalo, ali so vložile prijavo za vstop vanjo, so dolžne, da najkasneje v štirih mesecih po II. kongresu KI skličejo izredne kongrese, da bi proučile te pogoje. Centrale morajo skrbeti, da bodo vse lokalne organizacije seznanjene s sklepi II. kongresa KI.«¹ Obdobje druge polovice leta 1920 je bilo zaznamovano z razcepom, katerega potek nam je bolj poznan v tistih velikih zahodnoevropskih socialističnih strankah (Nemčije, Italije, Francije, Velike Britanije), zaradi katerih so bili pravzaprav ti »pogoji« sprejeti. Toda nič manjše niso bile posledice te dirigirane diferenciacije – ki je bila pogojena z zahtevano opredelitvijo odnosa posameznih socialističnih in delavskih strank ter grup do ruskega »oktobra«, diktature proletariata in tretje internacionale – za ostale komunistične partije, od katerih se je sedaj pričakovala ter obenem tudi zahtevala dokončna idejna homogenizacija. Idejni spori, ki so izbruhnili v letu 1920 znotraj Komunistične partije Jugoslavije, so tipični primer odpora proti diktatu kominterne.

Notranja nesoglasja so bile v jugoslovanskem komunističnem gibanju pravzaprav prisotna že od njegove ustanovitve dalje, in to kot posledica idejne heterogenosti struj, ki so se združile (skladno s formiranjem nove države – Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, 1. decembra 1918) ter ustanovile Socialistično delavsko stranko Jugoslavije (komunistov) (Beograd, april 1919).² Strateška usmeritev stranke v revolucionarni razredni boj in priključitev k III. internacionali je bila bolj posledica borbenega razpoloženja delavskega razreda v novi državi in revolucionarnih pretresov po vsej Evropi kot pa poznavanja revolucionarne teorije in njene uporabe v jugoslovanskih razmerah. Programska rešitev nacionalnega, kmečkega in agrarnega vprašanja, sprejeta v kongresnih dokumentih,³ ni ustrezala objektivnim družbenoekonomskim in političnim razmeram v državi, temveč je bila bolj rezultat sinteze socialdemokratske idejne dediščine in izkušenj oktobrske revolucije, oziroma bolj posledica kompromisa reformističnih in revolucionarnih idejnih struj znotraj nove stranke, ki pa se ni dolgo obdržal.

Navidezna enotnost se je sčasoma sprevrgla v odkrit idejni razkol med centrom in levico znotraj partije. Prvi⁴ – ki so se idejno zgledovali po teoretičnih reformah delavskega gibanja Avstrije, Nemčije in Francije – so poudarjali, da je Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev industrijsko nerazvita država z maloštevilnim delavskim razredom ter da bo šele postopni kapitalistični družbeni razvoj ustvaril možnosti za proletarsko revolucijo v prihodnosti, njen uspeh pa bo poleg tega odvisen tudi od revolucionarnih procesov in proletarskih revolucij v razvitih kapitalističnih državah Evrope; zavzemali so se za pomiritev razrednega boja ter nasprotovali tesni povezanosti političnega in sindikalnega gibanja delavskega razreda. Drugi

¹ Komunistična internacionala. Stenogrami i dokumenti kongresa, knjiga II (Drugi kongres KI), Beograd – Gornji Milanovac 1981, str. 396.

² Prvi (osnivački) kongres Socjalističke radničke partije Jugoslavije (komunista), Beograd 1990. Na kongresu je sodelovalo 432 delegatov, ki so zastopali okrog 130 tisoč organiziranih pripadnikov razrednega delavskega gibanja iz vseh krajev države, razen Slovenije. Za sekretarja nove stranke sta bila izvoljena Filip Filipović in Živko Topalović, za organizacijskega sekretarja pa Vladimir Čopic.

³ Ibidem; Zgodovina Zveze komunistov Jugoslavije, Ljubljana 1986, str. 66–69.

⁴ Glavni ideolog »centrumašev« je bil Živko Topalović, njegovi somišljeniki pa Milorad Belić in Luka Pavićević v Srbiji, Mijo Radošević, Vladimir Bornemisa, Gejza Brudnjak in Josip Ovčariček v Hrvaški ter Sreten in Jovo Jakšić v Bosni in Hercegovini.

(levičarji)⁵ pa so dokazovali, da možnosti za revolucijo v državi že obstajajo: za njeno realizacijo je potrebna idejnopolitična in organizacijsko enotna proletarska partija ter najtesnejša povezanost političnega in sindikalnega gibanja. V senci tega spora, ki je potekal na straneh partijskega tiska,⁶ so tekle priprave za drugi jugoslovanski partijski kongres. Na poglobljanje idejnih razlik v partiji so nedvomno vplivala tudi idejna razhajanja v svetovnem delavskem gibanju, zlasti med centristično in komunistično strujo. Val proletarskih revolucij v Evropi je bil ustavljen, kar je bilo socialdemokratski in centristični struji dokaz za njeno staro tezo o tem, da oborožena revolucija ni mogoča. Po drugi strani pa je KI spodbujala proces idejnega in organizacijskega utrjevanja svojih članic na podlagi demokratičnega centralizma, kakršen je bil uveljavljen v ruski boljševiški partiji. V tem duhu – z zahtevo po ostri idejni in organizacijski razmejitvi z drugimi idejnimi tokovi – sta bila pripravljena tudi osnutka programa in statuta KI za njen drugi kongres.

V ozračju razčiščevanja odnosov med levico in centrom, ki sta se v formalno enotni partiji ločevali po razlikah in stališčih do strategije in taktike razrednega boja, je potekal 2. kongres jugoslovanskih komunistov (Vukovar, junija 1920).⁷ Kongres, ki je potekal v znamenju premoči levece nad centrumaši, je sprejel predložene osnutke partijskega programa, statuta in resolucije o političnih razmerah in nalogah partije – ki jih je pripravila levica na izhodiščih KI, sprejetih na njenem ustanovnem kongresu – ter stranko preimenoval v Komunistično partijo Jugoslavije. Program je izhajal iz ocene, da sta nastopili imperialistična faza v razvoju kapitalizma in obdobje proletarskih revolucij; zato se bo KPJ – kot članica KI, bojevala za zrušitev ter za ustanovitev sovjetske republike Jugoslavije, ki se bo vključila v predvideno sovjetsko federacijo balkansko-podonavskih republik. Sprejeti novi statut je predvideval popolno centralizacijo partije in postril merila za sprejem novih članov: člani partije so lahko postali samo mezdni delavci, včlanjeni v združene sindikate. Programu levece so ugovarjali centrumaši s »Politično deklaracijo«, ki jo je predložil Dragiša Lapčević; z njo so izrazili nestrinjanje z oceno položaja in sprejetimi nalogami partije: »osrednja naloga partije naj bo delo na socialnih reformah« in zahtevali, naj bi sprejem programa odložili do naslednjega partijskega kongresa. Neuspešno so nastopili tudi proti centralizirani organizaciji KPJ in njenemu organizacijskemu povezovanju s sindikati, nakar so zapustili kongres,⁸ ki je odprl pot boljševiški ideologiji v jugoslovansko socialistično gibanje.

Razkol med centrom in levico znotraj partije se je še poglobil po 2. kongresu KI,⁹ na katerem so sprejeli nov statut in »21 pogojev« za sprejem delavskih partij v komunistično mednarodno organizacijo, zasnovano na načelih demokratičnega centralizma, ter razčlenili strategijo boja za razširitev proletarske revolucije s perspektivo ustanovitve svetovne federacije sovjetskih socialističnih republik. V 9. členu statuta je kongres KI natančneje oopredelil pravico kominterne, da daje direktive, da nadzoruje delo svojih sekcij, sprejema in razveljavlja sklepe kongresov nacionalnih partij – sekcij KI in njihovih vodstev.¹⁰ Tako opredeljena vloga KI je še bolj podžgala odpor v vrstah centrumašev proti idejam ruskega »oktobra« ter stališčem in politiki kominterne. Znani jugoslovanski socialist B. Adžija je menil, da je kominterna prepletana z izrazitim boljševiškim karakterjem, zato je njen program praktično nesprejemljiv v specifičnih pogojih drugih dežel.¹¹ Centrumaši iz Srbije ter Bosne in Hercegovine so zahtevali od centralnega partijskega sveta, naj objavi sklepe 2. kongresa KI, zlasti »21 pogojev«, ter o njih začne partijsko razpravo.¹² 25. septembra 1920 so objavili svoj opo-

⁵ Glavni zagovorniki revolucionarne usmeritve so bili: Živko Jovanović, Filip Filipović, Sima Marković, Djuro Cvijić, Rajko Jovanović, Moša Pijade.

⁶ M. Vesović, *Revolucionarna štampa u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca 1918–1929*, Beograd 1980.

⁷ *Vukovarski (drugi) kongres Komunistične partije Jugoslavije*, Beograd 1983. Na kongresu je sodelovalo 347 delegatov iz vseh krajev države, ki so zastopali nad 800 organizacij s prek 65.000 člani.

⁸ Posledica »odhoda« centrumašev je bila izvolitev izključno levičarskega partijskega vodstva: Pavle Pavlović, Jakov Lastrić, Sima Marković, Filip Filipović, Vladimir Čopić.

⁹ *Komunistička internacionala*. Stenogrami i dokumenti kongresa, knjiga II (Drugi kongres KI: Petrograd–Moskva, 23. jul–7. avgust 1920), Beograd–Gornji Milanovac 1981.

¹⁰ *Ibidem*, str. 423–424.

¹¹ B. Adžija, *Politički položaj i socijalna demokracija*, Sarajevo 1920, str. 29–31.

¹² Centrumaši se niso strinjali s stališčem partijskega vodstva, da odloži objavo programskih dokumentov 2. kongresa KI zaradi taktičnih razlogov – volitev v ustavodajno skupščino, predvidenih za 28. november 1920.

zicijski »Manifest«,¹³ v katerem so spodbijali sklepe 2. kongresa KPJ in napadali partijsko vodstvo, obtožili kominterno za razkol v delavskem gibanju ter zanikali marksistični značaj boljševizma; oktobrsko revolucijo so ocenili kot nerazumno dejanje, medtem ko so usodo svetovne revolucije povezovali z revolucionarnimi prevrati v razvitih kapitalističnih državah. Nadalje so ocenili, da so boljševiki v Rusiji storili nasilje nad zgodovino, ker tam ne obstajajo ekonomski in socialni pogoji za uvedbo komunizma. Njihov predčasni skok in prevrat določa celotno internacionalno in zunanjo politiko boljševikov in ruske vlade. Manifest poudarja, da boljševiki želijo vsiliti svojo dominacijo nad III. internacionalo in jo pretvoriti v instrument za uveljavljanje zunanje politike Sovjetske Rusije: »Boljševiki iščejo v tujih partijah samo svoje slepe agente; nastopajo zelo grobo proti ljudem in grupam, ki imajo lastno in samostojno mišljenje. Oni zlorablajo veliko avtoriteto proletarske revolucije in velikih materialnih sredstev svoje države – v cilju razbijanja svetovnega delavskega gibanja. Oni so zaradi družbene nemoči v lastni deželi brezpogojno napoteni v čim hitrejše iskanje oboroženih prevratov v drugih deželah, da bi lahko naredili svojo revolucijo za univerzalno.«¹⁴ Manifest v nadaljevanju ostro kritizira »Pogoje za sprejem v KI« in jih ocenjuje kot diktat ruskih boljševikov, ki bodo izzvali obči razcep v mednarodnem delavskem gibanju, saj »uvajajo strogo vojaško centralizacijo in diktaturo voditeljev, ukinjajo notranjo partijsko demokracijo in pretvarjajo partije v ozke sekte«. Zavrgli so tudi ocene KI o nujnosti državljanske vojne in revolucije ter ocenili, da bi podrejanje ruskim interesom imelo neslutene posledice za delavsko gibanje v Jugoslaviji. Končni zaključek partijske opozicije je bil sledeč: »Sklepi o organiziranju III. internacionalne, sprejeti v Moskvi, služijo enemu samemu cilju, da se „zlepa ali zgrda“ vsilijo ruske politične metode drugim partijam. Mi ne pristajamo na politiko nasilnega in začasnega izzivanja revolucije, na politiko škodljivega in začasnega uzurpiranja oblasti . . . zato ker smo prepričani – da bi takšna politika uničila ne samo našo partijo, temveč tudi celotni delavski razred – smo proti takšnemu načinu organiziranja III. internacionalne.«¹⁵

Opozicija ki je nasprotovala revolucionarnim akcijam in nenehnim stavkam ter prisegala na parlamentarne oblike boja, je bila prepričana, da je v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev potrebno množice – s prosvetnimi akcijami, socialnimi reformami in sodelovanjem v parlamentarnem življenju – šele pripraviti na revolucijo; obenem je zahtevala izredni sklic kongresa KPJ, na katerem naj bi proučili sklepe 2. kongresa KI. Medtem je centrumaški voditelj Dragiša Lapčević izstopil iz partije in konec novembra 1920 so centrumaši objavili drugo brošuro z naslovom »Prilozi za naša sporna pitanja«, ki – v primerjavi s prvo – izpričuje centrumaške nazore v širšem, evropskem kontekstu kritike III. internacionalne. Opozicija je v brošuro vključila tudi nekatere članke znanih kritikov boljševizma (Fr. Adlerja, O. Ruehle-a idr.) ter obenem opozorila na kritike KI, ki so se pojavljale znotraj same III. internacionalne; partijskemu članstvu so bili tako prvič prezentirani nekateri kritično intonirani članki, tudi tisti iz sovjetskega tiska, ki so govorili o pretirani centralizaciji in birokratizaciji boljševiške partije (Zinovjeva, Preobraženskega) ter ruskega centralizma (kritika ukrajinskih komunistov).¹⁶ Na centrumaško opozicijsko aktivnost je vodstvo partije decembra 1920 odgovorilo (na priporočilo predstavnikov KI) z izključitvijo 53 podpisnikov »Manifesta opozicije« iz KPJ, 62 članov, ki so se solidarizirali s podpisniki, pa je partijsko kaznovalo.¹⁷ Februarja 1921 so se predstavniki beograjskih, sarajevskih in zagrebških centrumašev udeležili ustanovne konference »druge in pol« internacionalne na Dunaju ter sprejeli njene programske dokumente;¹⁸ obenem so prevzeli obvezo, da delujejo na združevanju delavskega razreda v Jugoslaviji na platformi nove internacionalne. Decembra 1921 so se centrumaši združili s socialdemokrati v

¹³ Naša sporna pitanja – manifest opozicije Komunistične partije Jugoslavije, Beograd 1920. Brošura vsebuje naslednja poglavja: »O radu u Partiji – Pismo opozicije Izvršnom odboru KPJ; O internacionali: Stanje u Internacionali, Medjunarodna politika boljševika; Organizacija III. internacionalne – uslovi za pripadnost III. internacionali (21 uslov), Za slobodnu internacionalo. Manifest je podpisalo 53 najbolj znanih centrumašev iz Beograda; z njegovo vsebino se je naknadno strinjalo tudi 62 centrumašev iz Bosne. Snovatelj tega dokumenta je bil Živko Topalović (Glej prilogo!)

¹⁴ Ibidem, str. 25–26.

¹⁵ Ibidem, str. 41.

¹⁶ Prilozi za naša sporna pitanja, Beograd 1920.

¹⁷ Radničke novine, Beograd, 14. XII. 1920 (Odluke Centralnog veća KPJ povodom akcije »centrumaša«).

¹⁸ Protokoll der Internationalen Sozialistischen Konferenz in Wien vom 22. bis 27. Februar 1921 (Wien 1921) – Mit einer Einleitung zum Nachdruck von Konrad von Zwehl, Berlin–Bonn 1978.

Socialistično stranko Jugoslavije,¹⁹ kar je pomenilo združitev vseh socialreformističnih grupacij v Jugoslaviji. S tem je bila zaključena prva faza idejne diferenciacije in politične polarizacije v jugoslovanskem delavskem gibanju, diferenciacija, ki je bila izzvana z »21 pogoji« za sprejem v KI.

Priloga

MANIFEST OPOZICIJE KPJ – O INTERNACIONALI

Naša partija do danas nije imala časti da se kao partija pita o internacionalnoj politici koju želi da vodi i o organizaciji Internacionale kojoj pripada. Ona je kao partija bila prost predmet i dobijala je konačne i gotove odluke.

Na prvom osnivačkom Kongresu (KPJ) u Beogradu 1919. godine logično je bilo svega jedno: da se, dosledno svojoj dotadanjjoj politici odvojimo od druge Internacionale. Mi tada nismo znali šta je i kakva će biti treća Internacionala. Naše političko častoljublje i veliki internacionalni ugled, koji smo do tada uživali, nalagali su nam da zahtevamo aktivnu saradnju na izgradnji nove Internacionale. U mesto toga na Kongresu je prosto izglasano: mi smo članovi treće Internacionale.

Došao je drugi kongres te Internacionale od 1–6 avgusta t.g. (1920) u Moskvi. Tek na tom kongresu treća Internacionala je potpuno izradjena i njena politika orijentisana. Naše partije ovo kao da se nije ticalo. Ona o dnevnom redu internacionalnog kongresa nije raspravljala. Ona na svome kongresu niti je davala mišljenje o organizaciji Internacionale, niti birala delegate. Kongres u Moskvi je održat i nama su zaključci poslati. I – »mi« priznamo! »Mi« sve priznamo! Nećemo se valjda još mi pitati o Internacionali kad o tom Rusi brigu vode!

Mi odlučno protestujemo protivu ovog internacionalnog ponižavanja ugleda, naše partije. Protestujemo isto tako protivu sistematskog potmulog uvlačenja jedne nove politike u našu partiju bez prethodnog razgovora i odluke partije kao celine.

... Rok u kome se sve partije imaju odlučiti primaju li moskovske zaključke određen je iz Moskve. Ovaj rok znači ulitmatum svima partijama. On nije postavljen proizvoljno. Njega postavlja sovjetski režim u Rusiji zbog toga što je prinudjen da za iduću godinu ima čistu situaciju: sa kim on kao sa saveznikom ima da računa za oružanu borbu protivu međunarodnog kapitalizma. Celokupna politika sovjetske vlade u Rusiji zavisi od toga kakvu potporu ona ima da očekuje iz ostalih zemalja. Najveći je interes sovjetske vlade da brzo zna: gde ona može očekivati otvorenu revoluciju, gradjanski rat, u cilju obaranja kapitalizma. I prema tome kakava odgovor dobije opredeljiivaće sovjetska vlada svoju politiku. Na II Kongresu u Moskvi izgradjena je III Internacionala kao isključivi organ sovjetske vlade u Rusiji u cilju neposrednog organizovanja orožane borbe i u ostalim državama za obaranje kapitalizma.

Medjunarodna politika boljševika

Okolo čega ide borba? Okolo toga može li i hoće li i svetski proletarijat zaplivati u jednu opasnu avanturu. Moskovski kongres je proglasio: Treća internacionala je organizacija, koja ima za zadatak da putem oružanog ustanka obori svetski kapitalizam. Samo one partije, koje se izjasne gotovim da u svojoj zemlji organizuju oružani ustanak u cilju da obore svoje vlade i zavedu krutu diktaturu proletarijata, pa ma taj proletarijat bio ništavna manjina društva – samo te partije mogu biti dostojni članovi Treće Internacionale. Ko misli da proletarijat njegove zemlje danas još mora da vodi drugu politiku i da nema moći ili da ne može ničega dobrog i korisnog postići oružanim ustanokom – taj je izdajnik, rdja najgore vrste, njega napolje!

Za revolucionarne marksiste je odavno jasno, da klasna borba u svojoj završnoj fazi gotovo redovno prelazi u gradjanski rat, u borbu oružjem. Ne voljom i željom proletarijata, nego zbog toga što se vladajuće klase neće potčiniti nikakvoj volji narodne većine, što bez fizičke prinude neće ispustiti vlast iz ruku. U toku razvitka klasne borbe redovnim političkim sredstvima dolazi se do perioda kad se od strane vladajuće klase upotrebi sila protivu celoga njenog dotadašnjeg političkog poretka, i otuda se gradjanski rat samo sobom nametne. Ali pre nego što do toga dodje ima proletarijat u svakoj zemlji da postane sila sposobna da pobedi staro društvo i organizuje novo. Istoriska zasluga naučnog marksizma jeste u tome što je otkrio uslove pod kojima su pobjeda proletarijata i komunistička privreda jedino mogući. Marx je pokazao da komunizam ne može biti ni tvorevina razuma, ni morala, ni grube sile . . .

Mi borbu za oslobodjenje proletarijata i za komunizam shvatamo onako kao smo to naučili od Marxa i ostalih velikih tvoraca naučnog socijalizma. Od Marxa smo naučili da komunizam ne može biti ni delo mudrosti ni delo proste sile već delo „privrednog razvića i svesne klasne borbe proletarijata“. Komunizam nije mogućan svuda i u svako doba. Komunizam nije delo proste bede i prostoga nezadovoljstva . . .

¹⁹ T. Milenković, *Socialistička partija Jugoslavije 1921–1929*, Beograd 1974.

Uporedo sa ekonomskim razvitkom i porastom proletarijata pooštava se klasna borba. Za nas nikad nije bilo sumnje, da i ako je proletarijat primoran da za jednu dužu periodu vremena vodi legalnu klasnu borbu, traži demokratiju i zakonitost, da bi se kao klasa podizao i organizovao, na tom putu on neće doći do političke vlasti. On će tu vlast morati oteći u revolucionarnoj borbi – ali kad tome vreme dodje. Danas u našoj zemlji tome vreme još nije došlo. Pobjeda proletarijata u naprednijim i razvijenim zemljama znatno će ubrzati i olakšati završne borbe u zaostalim zemljama. Ali je jedna suva besmislica hteti revolucionarna preduzeća u zaostalim zemljama dok proleterska vlast u zemljama velikog kapitalizma nije učvršćena.

Treća internacionala se muči da ne prizna ovo istorijsku uslovljenost revolucije i proleterske vlasti. Njena politika zatvara oči pred raznovrsnim stupnjem razvića pojedinih zemalja. Ona bi želela da ruske metode i način rada što pre nametne svima ostalima partijama.

Svi zaključci u Moskvi o organizaciji Treće Internacionalne služe tome jednome cilju da milom ili silom nametnu ruske političke metode ostalim partijama. I zato što mi ne pristajamo na ovu politiku nasilnog i privremenog izazivanja revolucije, štetnog i prevremenog otmiranja za vlast; zato što smo uvereni da bi takva politika upropastila ne samo našu partiju nego i celu radničku klasu kao klasu – zato smo mi protivu ovakvog načina organizovanja Treće Internacionalne.

I sad kao i uvek mi ćemo iskreno pomoći jedan revolucionarni savez sviju nereformističkih socijalističkih partija. I sad kao i uvek mi želimo da u tome savezu budu i revolucionarne partije Rusije. Ali taj savez mora biti jedna Internacionala, organ raznolikih potreba proletarijata u raznim zemljama, a ne vojnička organizacija koja sve partije hoće da potčini jednoj. Mi hoćemo bratski savez u priznanju jednakosti a ne političko tutorstvo.

Jedna zdrava Internacionala ne može nići ni iz neozbiljnog podražavanja, ni iz uzajamnih obmana, bacanjem u vazduh praznih revolucionarnih reči. Ona može nići samo iz otvorenog razgovora i jasnog priznanja šta se u kojoj zemlji učiti može. Za to i želimo da se odmah sazove vanredni kongres i da naša partija na tome kongresu načelno odbaci zaključke poslednjeg kongresa u Moskvi i svojim delegatima da precizna uputstva.

** Na ovom su manifestu direktno saradjivali i usvojili ga sledeći drugovi i drugarice iz Beograda . . . (Beograd, 25. IX. 1920)**

Zusammenfassung

DIE DIFFERENZIERUNGEN IN DER KP JUGOSLAWIENS UNTER DEM EINFLUSS DER »21 BEDINGUNGEN DER KI«

Avugst Lešnik

Der Verfasser untersucht in der Abhandlung die ideologischen Auseinandersetzungen innerhalb der Kommunistischen Partei Jugoslawiens in Jahre 1920; sie waren ein typischer Fall der Ablehnung gegen das Diktat der Komintern. Innere Unstimmigkeiten, welche es in der jugoslawischen kommunistischen Bewegung schon ihrer Gründung an gab, verwandelten sich allmählich in eine offene ideologische Spaltung zwischen dem Zentrum und der Linken innerhalb der Partei. Besonders vertieften sie sich nach dem 2. Kongress der KI, auf dem das neue Statut angenommen wurde sowie die »21 Bedingungen« zur Aufnahme von Arbeiterparteien in die kommunistische internationale Organisation. Die »21 Bedingungen« verstärkten den Widerstand in den Reihen der Zentrumsvertreter gegen die Ideen des russischen »Oktober«, gegen Standpunkte und Politik der Komintern. Am 25. September 1920 veröffentlichten sie ihr oppositionelles »Manifest«, in welchem sie der Komintern die Spaltung der Arbeiterbewegung vorwarfen und den marxistischen Charakter des Bolschewismus abstritten. Das Manifest betont, die Bolschewiken wollten ihre Vorherrschaft der III. Internationale aufzwingen und diese zu einem Instrument zur Durchsetzung der sowjetrussischen Außenpolitik umgestalten. Sie wiesen auch die Meinung der KI über die Notwendigkeit von Bürgerkrieg und Revolution zurück und waren der Ansicht, die Unterordnung unter die russischen Interessen würde für die Arbeiterbewegung in Jugoslawien ungeahnte Folgen haben. Auf die Oppositionsaktivität des Zentrums antwortete die Partei im Dezember 1920 (auf Empfehlung der Vertreter der KI) mit dem Ausschluß der Unterzeichner des »Manifests der Opposition« aus der KPJ. Im Februar 1921 nahmen die Vertreter der Zentrumsanhänger von Belgrad, Sarajevo und Zagreb an der Gründungskonferenz der »zweieinhalften« Internationale in Wien teil und nahmen deren programmatische Dokumente an. Im Dezember 1921 vereinigten sich die Zentrumsvertreter mit den Sozialdemokraten innerhalb der Sozialistischen Partei Jugoslawiens, was die Vereinigung aller reformistischen Gruppierungen in Jugoslawien bedeutete. Damit war die erste Phase der ideologischen Differentiation und der politischen Polarisierung in der jugoslawischen Arbeiterbewegung abgeschlossen, eine Differenzierung, die durch »21 Bedingungen« zur Aufnahme in die KI hervorgerufen wurde.